

Odlingslager i Gröngatan

L2011:4081 (RAÄ 153:1)

Gröngatan

Linköpings stad och kommun

Östergötlands län

Helén Romedahl

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet/lokal/område/sträcka	Gröngatan
Socken/stad	Linköping
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	L2011:4081 (RAÄ 153:1)
Digitala fastighetskartans blad	64F 7d SO
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH90
Mätteknik	Manuell inprickning
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-385-20
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Reuterdahl
ÖM dnr	0136/20
ÖM projektnr	001476
Beställare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Tekniska Verken AB
Projektledare	Helén Romedahl
Biträdande projektledare	-
Personal	-
Fältarbetstid	2020-04-22
Totalt undersöktes	100 m ²
Fynd	-
Foto	Digitala
Analyser	-
Grafik	Helén Romedahl
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2020:29 © Östergötlands museum

Odlingslager i Gröngatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.....	5
Syfte och metod.....	5
Resultat	6
Avslutning.....	7
Referenser	7
Bilaga 1. Historiska kartor	8
Bilaga 2. Ritningar	12

*Omslagsbild: Ålebrunnsläckorna längs med Gröngatans norra kant.
Från Östergötlands museums digitala arkiv (id ÖM. EIJA: ON1032).*

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

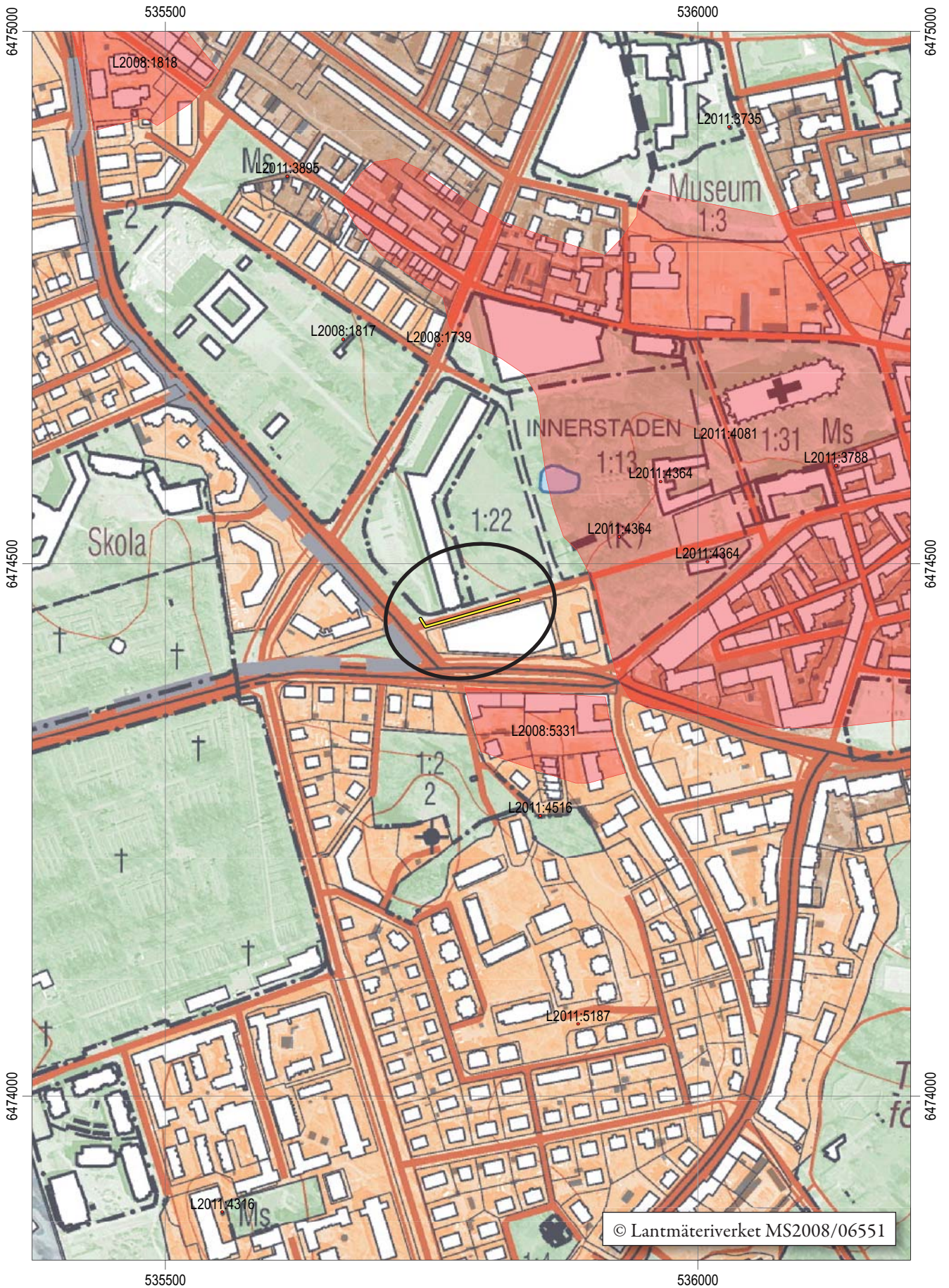
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Under april år 2020 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Gröngatan, inom fornlämningsområde L2011:4081 (RAÄ 153:1), Linköpings medeltida och historiska stadslager. Arbetet föranleddes av schaktningar för fjärrkyla till det nybyggda hotellet intill P-huset Akilles. Till en viss del var schaktsträckan förstörd av tidigare ledningsdragningar. Bitvis syntes emellertid mörka och homogena lagerhorisonter tolkade som odlingsjord.

Helén Romedahl
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

I april 2020 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Gröngatan, inom fornlämningsområde L2011:4081 (RAÄ 153:1), Linköpings medeltida och historiska stadslager. Arbetet föranleddes av schaktningar för fjärrkyla till det nybyggda hotellet intill P-huset Akilles. Till viss del var schaktsträckan förstörd

av tidigare ledningsdraineringar. Bitvis syntes emellertid mörka och homogena lagerhorisonter tolkade som odlingsjord. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland. För de arkeologiska kostnaderna svarade Tekniska Verken AB. Ansvarig för fält-/och rapportarbete var undertecknad.

Figur 3. Schaktet i Gröngatan. Skala 1:600.

Områdesbeskrivning

Undersökningsområdet ligger utanför den medeltida och historiska stadens, L2011:4081 (RAÄ 153:1), västra gräns, en begränsning som till stora delar bygger på stadskartan från 1651, se bilaga 1. Enligt en mer detaljerad stadskarta från 1696 illustreras emellertid att stadens tomter fortsätter väster om fornlämningens gräns. Ca 100 m söder om aktuellt undersökningsområdet ligger fornlämning L2008:5331 (Linköping 570) som brukar peka ut platsen för det medeltida kapellet Sankt Örjan. När man år 1906 byggde tingshuset hittades ett trettiotal skelett (Tagesson 2002:324).

Undersökningsområdet och det historiska kartmaterialet

1600-talet

På stadskartan från 1651 finns en tullport, Västertull, markerad strax sydöst om det aktuella undersökningsområdet, se bilaga 1.

Stadskartan från 1696 illustrerar att aktuellt schakt ligger precis i kanten av den landsväg som under historisk tid ledde fram till Linköpings slott. Vidare visar 1696 års karta att det söder om landsvägen ligger åtta oregelbundet utlagda stadstomter och enligt beskrivningen till denna karta så beboddes (och/eller ägdes) dessa tomter av lägre tjänstemän med en koppling till tullarna och slottet.

1700- och 1800-talen

Under 1700-talet ligger undersökningsområdet i det som utgör landshövdingens ämbetsåker. Knappt hundra år senare illustreras vidare hur den tidigare namnlösa gatan, som ledde fram till slottets borggård, nu fått namnet Gröngatan, d v s det namn som även är aktuellt idag. Det tros vara de lummiga omgivningarna som gett gatan dess namn (Höök 1968).

Gatan passerar länsfängelset. Fängelset, i folkmun under en tid kallat "Zimmermans hotell" efter namnet på en av dess fängelsedirektörer, invigdes 1846 och togs ur bruk som fängelse 100 år senare. I juni 1842 började fängelset att byggas. Stora kvantiteter tegel och annat byggnadsmaterial beställdes. Enligt en skribent på Östgöta Correspondenten var området intill Gröngatan under sommaren 1842 belamrat med högar av grästen och "det hvimlade af arrestanter" (Blomqvist & Waldetoft 1997:11). 1966 revs fängelset. Det som idag kvarstår är ett parti av omfattningsmuren mot Gröngatan med två av vaktornen intill P-huset Akilles.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var i första hand att tillse att fornlämning berördes i så liten utsträckning som möjligt. De fornlämningar som eventuellt framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Arbetet utfördes som en schaktningsövervakning. Schaktet togs upp i kant med trottoaren och 1,5 m ut i Gröngatan. Schaktdjupet var 1,0 - 1,2 m.

Sektionsritningar upprättades och digitala foton togs. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Figur 4. Schaktet i Gröngatan.
Foto från öster, Helén Romedahl, ÖM.

Resultat

Lagerstratigrafin i Gröngatan var något svårtolkad, detta gällde främst de första 90 m i den södra sektionen där det i flera fall svårt att avgöra om schaktsträckan var förstörd av recenta markingrepp eller om lagren var orörda. Efter ca 90 m vidtog den odlingsjord som motsvarar den i norra sektionen.

Fyra profiler ("principskisser") upprättade över den södra och den norra sektionen, se figur 5 och bilaga 2. Dessa visar bl a på tunna strimmor med vit sjösand samt mer eller mindre grovt grus (grått och beige). Sand- och grusstrimmorna hade en sammanlagd mäktighet på ca 0,7 m. Dessa tunna strimmor vittnar troligen om att etappen här blivit uppgrävd och återfylld. En viss reservation ska dock hållas för att det också kan vara äldre beläggningar av den väg som ledde in till borggården och slottet, se 1696 års karta (bilaga 1).

I den norra sektionen syntes, längs hela schaktsträckan, ett 0,1 - 0,5 m tjockt lager med mörkgrå/mörkbrun och homogen sandig silt som innehöll enstaka träkol och tegelkross. Lagret framkom på 0,5 m djup, under recenta bärlager och sand. Från 58 m ökade lagret i mäktighet (ca 0,5 m). På några ställen i sektionen noterades även fragment av störrar och bitvis syntes tunna linser med sand.

Den orörda markhorisonten, som i denna del av Linköping utgörs av grovt grus och mindre stenar, framkom som grundast på ett djup om 0,7 m. I den schaktetapp där odlingsjorden var som mäktigast nåddes inte den sterila botten.

Det homogena sandiga/siltiga lagret i norra schaktsektionen tolkas som ett odlingslager som, utifrån innehåll och karaktär, sannolikt ska ses som samma

Figur 5. Markering av upprättade profiler. Skala 1:600.

lager som dokumenterades i samband med en arkeologisk undersökning i Gröngatan år 1999 (Ternström 2001). Att aktuell yta varit upplåten åt just odling bekräftas vidare av det historiska kartmaterialet från 1700-talets mitt då det benämns som *"Högwälborne herr landshöfdingens ämbetsåker"*. Det 100 år äldre kartmaterialet ger inga antydningar om vad området nyttjats som. Vid 1600-talets slut har nya tomter tagits upp väster om västertull och aktuellt schakt löper norr om dessa tomter och längs med vägen till slottet.

Områdets koppling till odling och grönska (därav namnet Gröngatan) fortsätter en bra bit in på 1900-talet. Vid tiden för Landstatshusets uppförande, d v s Länsstyrelsens hus, var området ett koloniområde med namnet Ålebrunnsläckorna.

Avslutning

Undersökningsområdet ligger, som tidigare nämnts, i utkanten av Linköpings medeltida och historiska stadsområde, L2011:4081 (RAÄ 153:1). Linköpings utkantsområde har berörts av flera arkeologiska undersökningar och det har visat sig att dessa perifera delar av staden tycks dela en liknande lagerbild med tjocka, homogena kulturlager utan synliga horisontella lagerskillnader. Lagren har i allmänhet tolkats som odlingslager. Med tanke på deras tjocklek, upp till 0,7 m, är det inte särskilt sannolikt att det skulle röra sig om ett enda odlingslager. Arkeologiska undersökningar på bl a Magasinstorget (i stadens östra utkant) har istället visat att det finns stratigrafiska horisonter och därmed tidsskillnader i de till synes homogena jordlagren. I de fallen var det fyndsammansättningen som kunde påvisa tre stratigrafiska horisonter med tyngdpunkter under medeltid, efterreformatorisk tid samt 1700-tal (Gustin 2007:25). En vanlig tanke är att stadens utkantslager är en effekt av att gödsel och avfall från stadskärnorna kastats ut här. Men en tydlig fyndstratigrafi kan i stället tala för att det handlar om lager som avsatts på plats och en förklaring till detta kan vara att den medeltida och historiska stadskärnan har varit omgiven av en gårdsbebyggelse och att det är aktiviteterna kring denna som skapat dessa utkantslager (Björkhager 2004:101).

Den totala utbredningen av dessa utkantslager i Linköping är inte känt men med stöd i denna undersökning kan man åtminstone konstatera att det ligger utanför gränserna för 1600-talsstaden. Med tanke på detta är det av vikt att den medeltida stadens utkantslager, inför eventuell exploatering, får undersökas arkeologiskt.

Referenser

- Blomqvist, H & Waldetoft, D. 1997. Zimmermans Hotell. Linköpings läns cellfångelse 1846-1946. Nordiska museets förlag.
- Björkhager, V m fl. 2004. Linköpings utkantslager. I: Kulturen, makten, människan. Arkeologi i Östergötland. Red. G. Mörkfors m fl. Meddelande från Östergötlands läns museum. Linköping.
- Gustin, I. 2007. Magasinstorget Linköping. Arkeologisk för- och slutundersökning. Östergötlands läns museum. Rapport 2007:48.
- Höök, I. 1968. Gatunamn i Linköping. Skrifter utgivna av föreningen gamla Linköping Nr 11.
- Tagesson, G. 2002. Biskop och stad. Aspekter av urbanisering och sociala rum i medeltidens Linköping. Lund Studies in Medieval Archaeology 30. Linköping. (diss)
- Ternström, C. 2001. Gröngatan. Östergötlands museum. Rapport 2001:50.

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

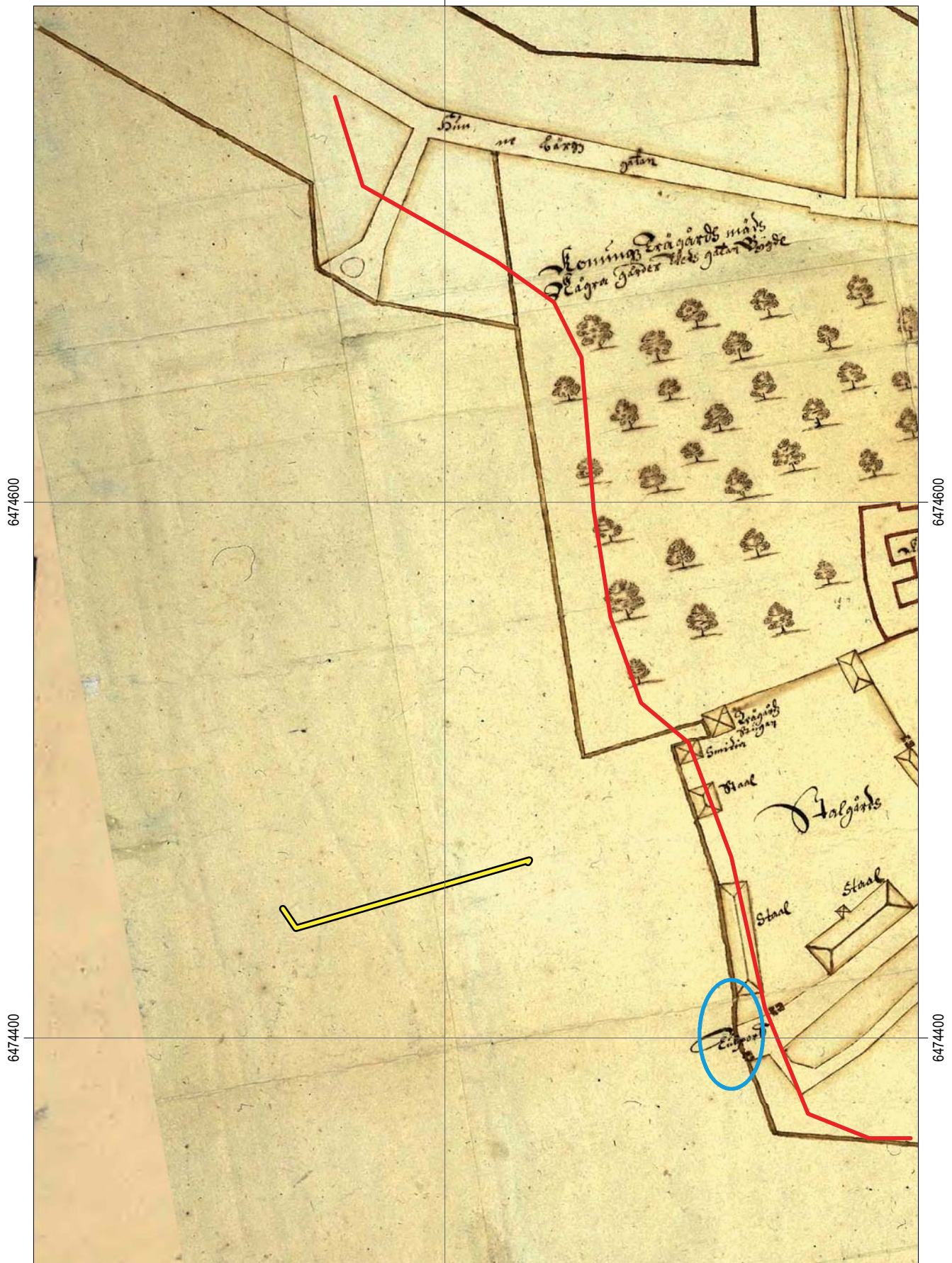
- LMS D64-1:3 Linköping stad. Stadsplan 1651. Johan de Rogier.
- LMS D64-1:22 Linköping stad. Mätning 1757. Karl-Jacob Vallberg.
- LMS D64-1:34 Linköping stad. Tomtmätning 1854. Ernst Olof Viman.

Linköpings stiftsbiblioteks samlingar

- Geometrisk grundritning. Linköping stad 1696. Anders Nilsson. Fotolitografiskt nytryck.
- Karta över Linköpings stad. 1898-1900. J Stånggren.

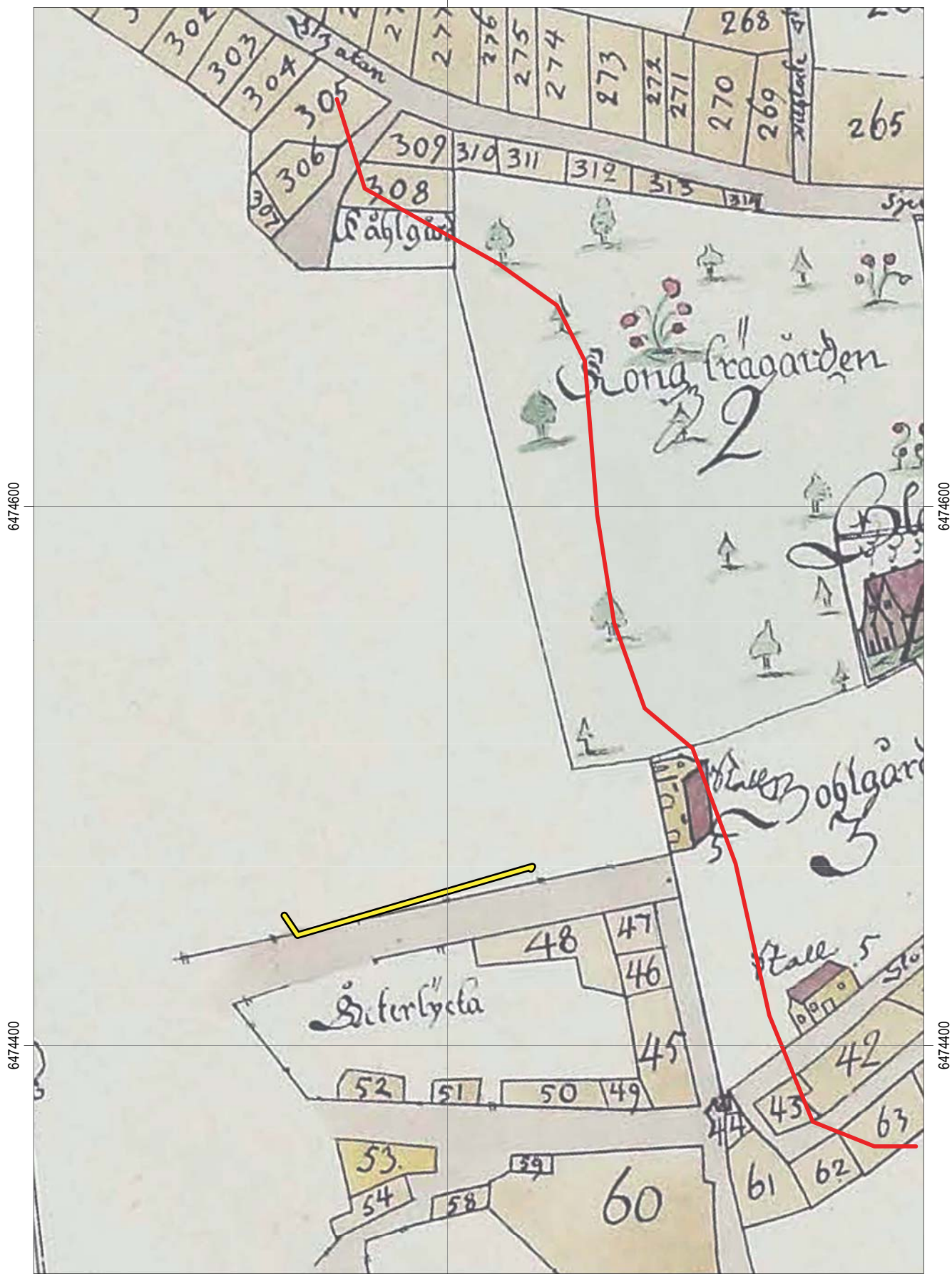
Bilaga 1. Historiska kartor

535800

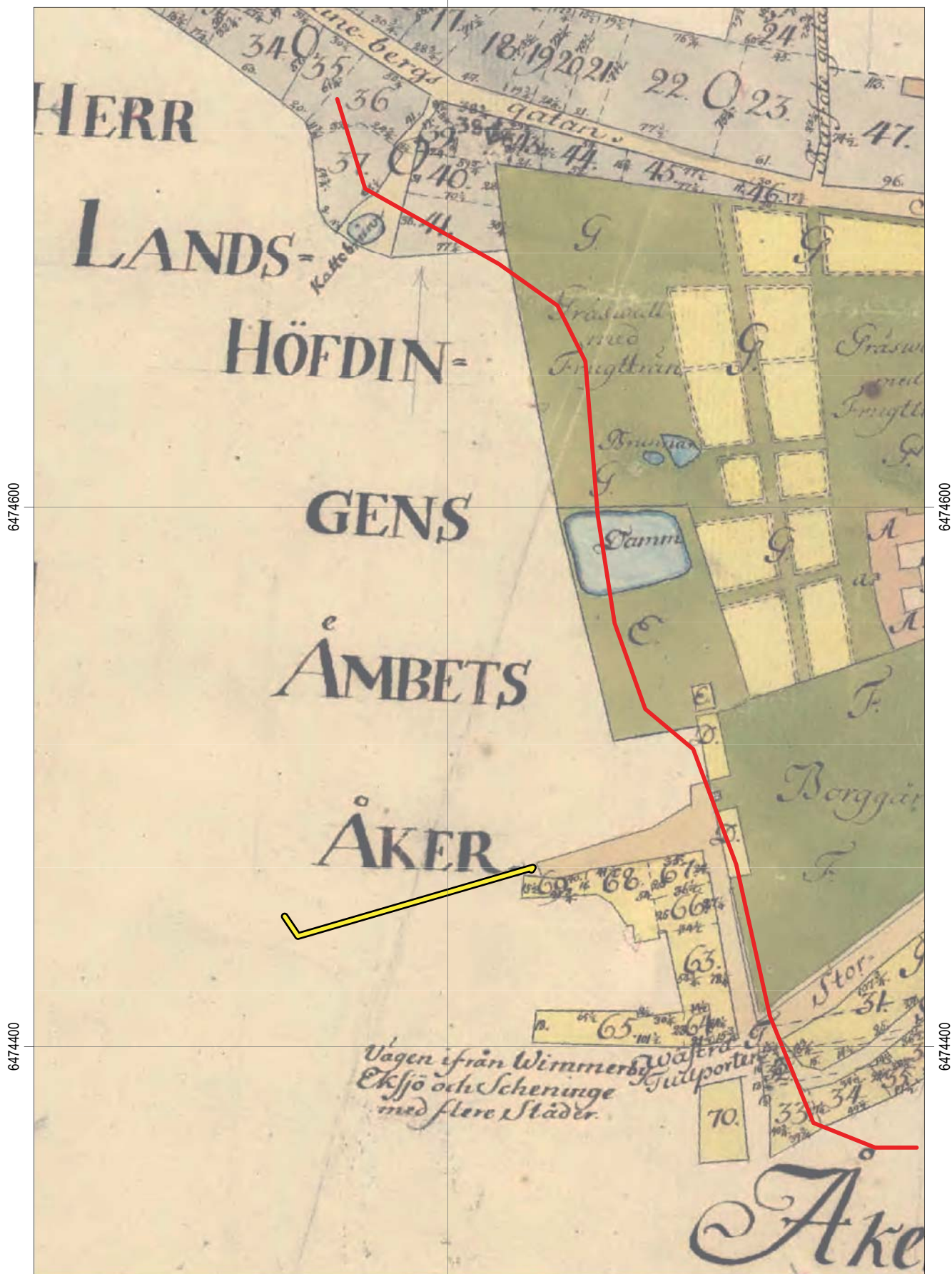
535800

Undersökningsområdet mot bakgrund av 1651 års stadskarta med markering av västertull (blå ellips). Den västra gränsen för det historiska och medeltida Linköping (L2011:4081) markeras med röd linje.

Undersökningsområdet mot bakgrund av 1696 års stadskarta.

535800

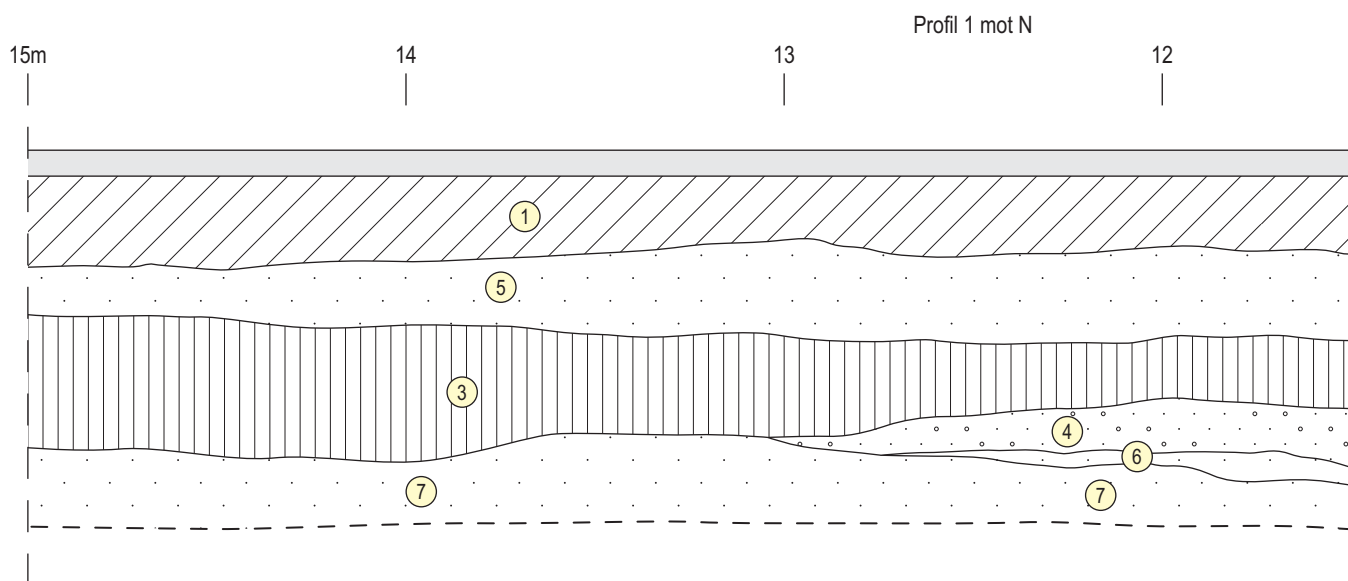
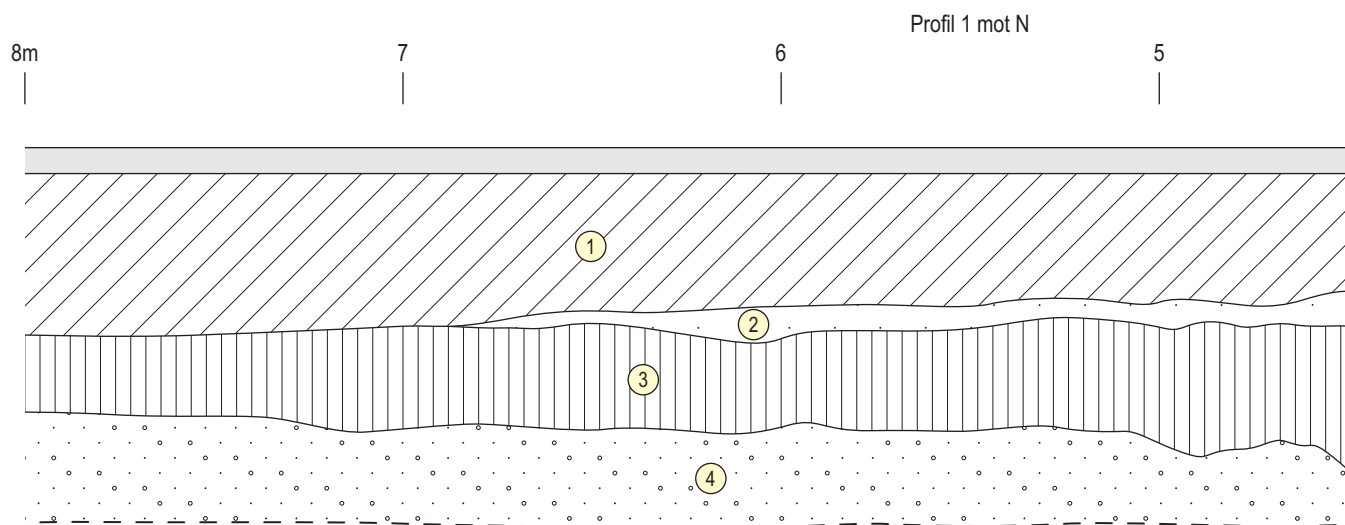

535800

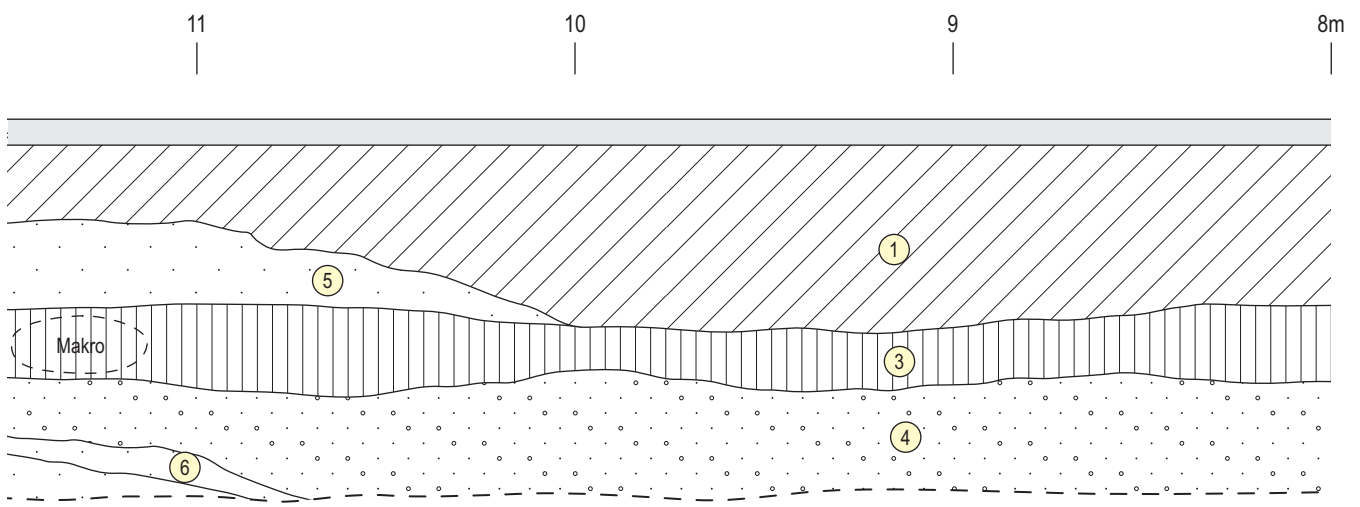
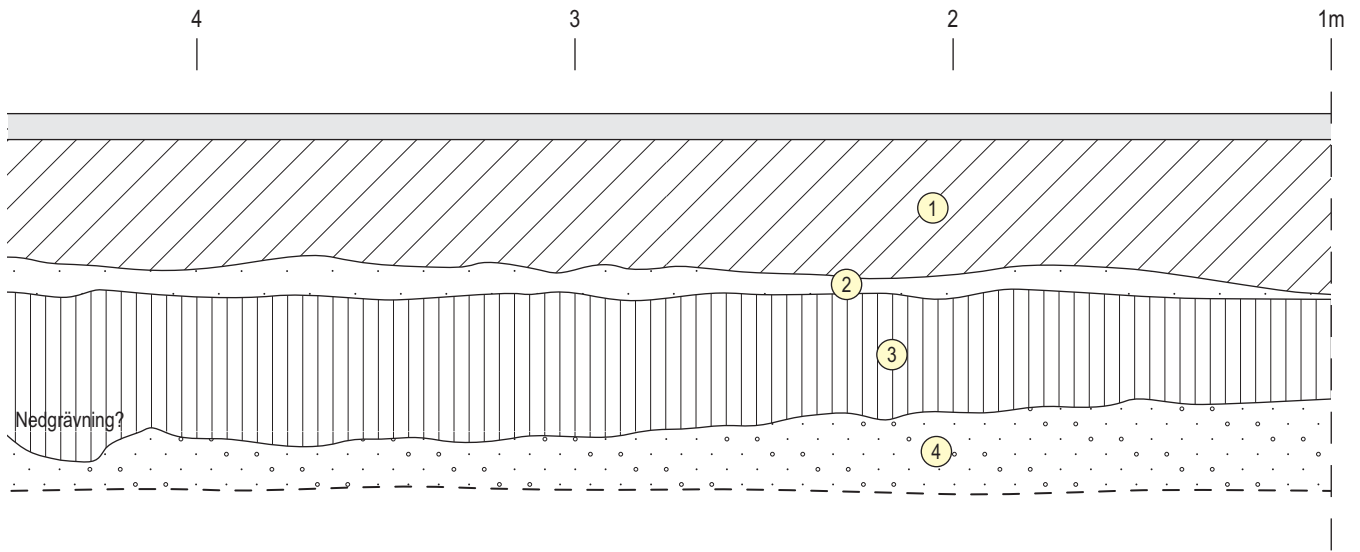
Undersökningsområdet mot bakgrund av 1757 års stadskarta

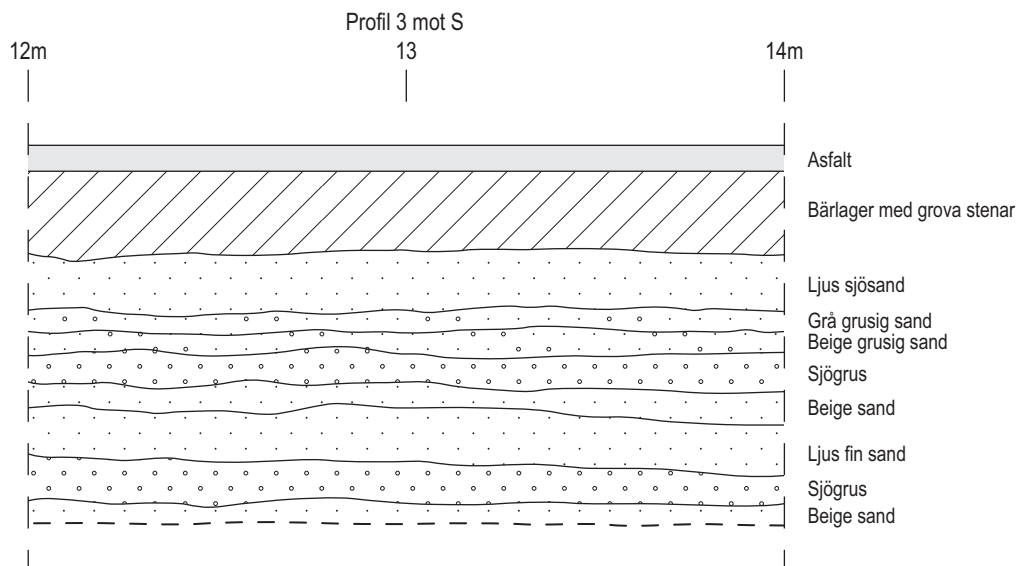
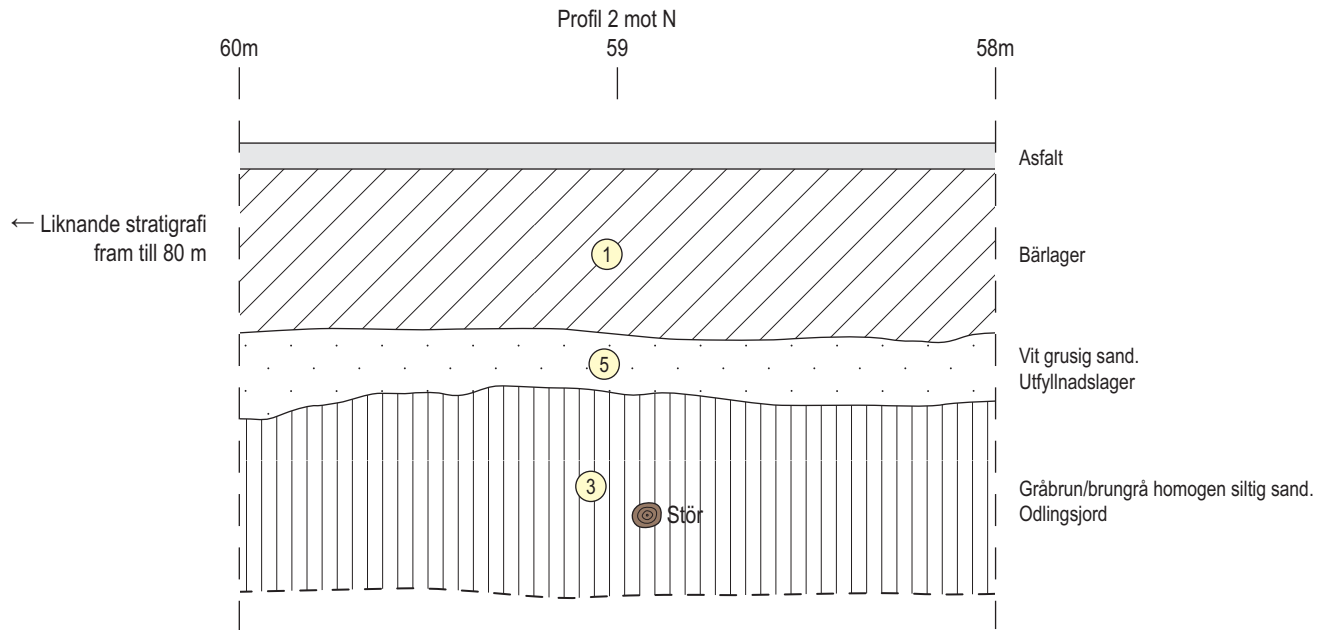
Bilaga 2. Ritningar

- 1 Bärlager.
- 2 Vit sand.
- 3 Gråbrun/brunrå homogen siltig sand. Odlingjord.
- 4 Grov grusig sand, med små stenar.
- 5 Vit grusig sand. Utfyllnadslager.
- 6 Orange fin sand.
- 7 Grov grusig sand. "Sjögrus".

Gröngatan
 Linköpings stad och kommun, Ög
 L2011:4081 (RAÄ153:1)
 Profilirtning
 Skala 1:20
 Dnr 0136/20
 2020-04-22 Helén Romedahl
 Renritning Lasse Norr

Östergötlands museum genomförde i april 2020 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Gröngatan, inom fornlämningsområde L2011:4081 (RAÄ153:1), Linköpings medeltida och historiska stadslager. Arbetet föranleddes av schaktningar för fjärrkyla till det nybyggda hotellet intill P-huset Akilles. Till en viss del var schaktsträckan förstörd av tidigare ledningsdragningar. Bitvis syntes emellertid mörka och homogena lagerhorisonter tolkade som odlingsjord.

ISSN 1403-9273
Rapport 2020:29